

Ks. prof. ucz. dr hab. Tomasz Wielebski
Dyrektor Instytutu Nauk Teologicznych
Kierownik Katedry Prakseologii Pastoralnej
i Organizacji Duszpasterstwa
Wydział Teologiczny
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej o. Stanisława Kyca OSB

KSIĄDZ JÓZEF KUDASIEWICZ
JAKO TEORETYK I PRAKTYK PRZEPOWIADANIA

napisanej pod kierunkiem
ks. prof. dra hab. Henryka Sławińskiego
na seminarium naukowym z komunikacji religijnej
na Wydziale Teologicznym
Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

Jedną z podstawowych funkcji Kościoła jest głoszenie słowa Bożego. Chrystus przekazując apostołom nakaz misyjny, wysłał ich na cały świat, polecając: *Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego* (Mt 28, 19). Dekret o posłudze i życiu prezbiterów II Soboru Watykańskiego podkreśla, że prezbiterzy *przede wszystkim mają obowiązek przepowiadania wszystkim Ewangelii Bożej* (DP 4). Z kolei inny dokument soborowy Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym zauważa, że *całe przepowiadanie kościelne (...) musi się karmić Pismem Świętym i nim się kierować* (KO 21).

W kontekście powyższych stwierdzeń należy postawić pytanie o stan kaznodziejstwa w Polsce. Z różnych wypowiedzi, zarówno osób świeckich, jak i duchownych, wynika, że przeżywa ono kryzys. Wybitny polski językoznawca, profesor Jan Miodek, podkreślając, że polskie kaznodziejstwo jest mało intelektualne, stwierdził, że coraz częściej w różnych zakątkach Polski widzi *gotowce na ambonie, odczytywanie kazań (...) nieudolne streszczanie dopiero co przeczytanej Ewangelii*¹. Z kolei inny językoznawca, profesor Bożena Matuszczyk, opublikowała w *Więzi* artykuł o *Siedmiu grzechach polskiego kaznodziejstwa*.

¹ J. Sikora, *Nie obmyślajmy kazań przy goleniu. Rozmowa z profesorem Janem Miodkiem*, *Przegląd Homiletyczny* 7 (2003), s. 173.

Zaliczyła do nich ukazywanie negatywnego obrazu świata, normatywizm wyrażający się nadużywaniem słownictwa typu „trzeba”, „należy”, „powinien”, „musi”, brak zainteresowania codziennym życiem wiernych i ich powszednimi problemami, brak konkretnych wskazań i wzorców postępowania, doktrynalizm objawiający się zamianą kazania w teologiczny wykład, niekomunikatywność i słowotok związany z brakiem wyraźnie zarysowanego tematu². Podobnie krytycznie wypowiedział się o polskim kaznodziejstwie wybitny polski biblista oraz homiletyk, ks. profesor Józef Kudasiewicz (1926-2012), zauważając *brak osobistej twórczości ze strony księży głoszących homilie*, opowiadających swoimi słowami tekst czytań biblijnych i podających wiernym tzw. *obrok duchowy*³.

Jedną z odpowiedzi na zdiagnozowany kryzys kaznodziejstwa ma być ukazywanie wzorców takich kaznodziei, którzy z jednej strony, kierując się wskazaniem soborowymi, będą wypracowywać teoretyczne założenia dotyczące istoty i formy przepowiadania, ukierunkowując je biblijnie, a z drugiej będą wspomniane zasady wprowadzać w życie. Niewątpliwie do takich współczesnych *Mistrzów Słowa* można zaliczyć ks. profesora Kudasiewicza, który jest dobrym przykładem osoby harmonijnie łączącej teorię i praktykę przepowiadania. Z dużym więc uznaniem należy odnieść się do wysiłków o. Stanisława Kyca OSB, którego praca badawcza poświęcona osobie profesora znalazła swoje odzwierciedlenie w recenzowanej dysertacji.

1. Problematyka i struktura rozprawy

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska o. Stanisława Kyca OSB składa się z tekstu liczącego 299 stron. Podzielona została na 4 rozdziały, które są poprzedzone abstraktem (s. 2), spisem treści (s. 3-7), wykazem skrótów (s. 8-9) i wstępem (s. 10-19). Po rozdziałach umieszczono zakończenie (s. 194-198), angielskie streszczenie pracy (s. 199-203), bibliografię (s. 204-235), spis ilustracji (s. 241) oraz aneks, w którym znajdują się: plan działalności dydaktycznej ks. Józefa Kudasiewicza oraz fotografie dotyczące jego życia i działalności (s. 242-298). Pracę zamyka oświadczenie Autora dotyczące zgody na udostępnienie jej w archiwum UPJPII (s. 299).

We wstępie Autor, sięgając do źródeł biblijnych i nauczania II Soboru Watykańskiego, ukazuje znaczenie przepowiadania jako jednej z podstawowych funkcji Kościoła będącej kontynuacją zbawczego dzieła Chrystusa. Podkreśla on, że podjęcie przez

² B. Matuszczyk, *Siedem grzechów głównych polskiego kaznodziejstwa*, *Więź* 7 (1997), s. 75-84.

³ S. Dyk, *Stan posługi słowa Bożego w Kościele polskim. Rozmowa z księdzem profesorem Józefem Kudasiewiczem*, *Przegląd Homiletyczny* 5-6 (2001-2002), s. 96.

Sobór kwestii *przepowiadania słowa Bożego* pozwoliło rozwinąć nową, teologicznie ujętą koncepcję homiletyki i dopracować rozumienie homilii (s. 11). Autor doprecyzowuje przy tym termin *przepowiadanie słowa Bożego*, podkreślając, że w jego pracy będzie ono używane w sensie ścisłym jako *ustne głoszenie w postaci homilii, kazań i konferencji* (s. 11). Dalej o. Kyc przywołuje postać ks. profesora Kudasiewicza, podkreślając, że zachwyił się soborową wizją teologii przepowiadania, którą zajmował się w swojej refleksji naukowej i działalności dydaktyczno-pedagogicznej. Po sformułowaniu problemu badawczego swojej dysertacji o. Kyc dokonuje przeglądu publikacji poświęconych osobie i działalności ks. Kudasiewicza, zauważając, że *nigdy jeszcze nie ukazano całościowo wybitnego polskiego teologa i duszpasterza (...) jako teoretyka i praktyka przepowiadania* (s. 14). We wstępie znajdziemy także omówienie metody zastosowanej w pracy oraz prezentację źródeł i literatury, z których korzystano przy pisaniu dysertacji. Wstęp kończy omówienie struktury recenzowanej rozprawy doktorskiej.

W pierwszym rozdziale została przedstawiona osoba i życie ks. profesora Józefa Kudasiewicza. Ukazano jego dzieciństwo i młodość, jak też formację intelektualną i pastoralną, którą zdobywał w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach, na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz podczas specjalistycznych studiów w Rzymie. Czytelnik może następnie spojrzeć na osobę ks. profesora przez pryzmat naukowca i pedagoga.

Drugi rozdział ukazał ks. Józefa Kudasiewicza jako teoretyka przepowiadania, podejmującego w swoich badaniach weryfikację najnowszych osiągnięć biblistyki i aktualizującego je w teorii przepowiadania. Autor scharakteryzował działalność naukowo-badawczą profesora dotyczącą przepowiadania biblijnego, a następnie omówił przestrzenie i sposoby, w których promował owoce swojej refleksji: konferencje naukowe, pracę organizacyjną oraz działalność dydaktyczną.

Praktyka przepowiadania ks. profesora Kudasiewicza została przedstawiona w rozdziale trzecim. Najpierw ukazano miejsca przepowiadania i jego adresatów, a następnie zostały scharakteryzowane dominujące tematy, stosowane typy przepowiadania, jak też ukazano strukturę formalną przepowiadania obejmującą budowę, styl, stosowane figury retoryczne i sposób argumentacji.

Ostatni rozdział zawiera ewaluację homiletycznej i kaznodziejskiej działalności ks. Kudasiewicza, w której zostały przedstawione walory jego przepowiadania, mankamenty i trudności oraz poruszane przez niego uniwersalne treści.

2. Ocena merytoryczna

Konstytucja o liturgii II Soboru Watykańskiego, podkreślając rolę i znaczenie Biblii w sprawowaniu liturgii, apeluje, aby w trosce o jej odnowienie i rozwój *rozbudzać serdeczne i żywe umiłowanie Pisma Świętego* (zob. KL 24). Z kolei Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym apeluje, *aby dostosowywać przepowiadanie Ewangelii (...) tak do zdolności pojmowania ogółu, jak i wymagań ludzi wykształconych, co ma pozostać prawem wszelkiej ewangelizacji* (zob. KDK 44). Nauczanie soborowe dotyczące biblijnej odnowy przepowiadania słowa Bożego stało się inspiracją dla wielu biblistów. Na gruncie polskim jednym z nich był wieloletni pracownik naukowy KUL, ks. profesor Józef Kudasiewicz. Wychodząc z założenia, że Biblia powinna być podstawowym źródłem inspiracji dla duszpasterskiej działalności Kościoła, w tym również dla kaznodziejskiej posługi Słowa, wskazywał w prowadzonej przez siebie refleksji naukowej, jak też i realizowanej praktyce przepowiadania, konieczność oparcia się na Piśmie Świętym. O. Kyc postanowił przedstawić w swojej rozprawie obydwa wymiary działalności ks. Kudasiewicza, co pozwala na konkretnym przykładzie zobaczyć, jak ogólne wskazania *Vaticanum Secundum* dotyczące biblijnej odnowy przepowiadania były realizowane w polskiej rzeczywistości.

Należy pochwalić Autora za dobór problematyki dysertacji, gdyż, mimo licznych opracowań poświęconych osobie ks. Kudasiewicza ukazujących różne wymiary jego refleksji naukowej i praktyki kaznodziejskiej, nikt w tak pogłębiony i całościowy sposób nie podjął się ukazania jego postaci jako teoretyka i praktyka kaznodziejstwa. Co prawda ks. profesor Jan Twardy w artykule opublikowanym na łamach *Kieleckich Studiów Teologicznych* w 2002 roku *Teoria i praktyka kaznodziejskiej posługi Słowa w ujęciu Księdza Profesora Józefa Kudasiewicza* syntetycznie przedstawił twórczość homiletyczną i kaznodziejską współczesnego polskiego *Mistrza Słowa*, podkreślając zarazem, że stanowi to *zaledwie skromną prezentację jego dorobku*. Dobrze więc, że o. Kyc podjął się zadania całościowego przedstawienia dorobku naukowego i praktyki przepowiadania ks. Kudasiewicza, co też jest szczególnie ważne w kontekście zauważanego kryzysu kaznodziejstwa i poszukiwania osobowych wzorców.

We wstępie do dysertacji Autor, uzasadniając wybór podjętej problematyki, przywołuje nauczanie soborowe wskazujące na konieczność biblijnej odnowy przepowiadania, stawiając jednocześnie tezę, że *do grona wielu promotorów soborowej odnowy przepowiadania słowa Bożego zalicza się ks. Józefa Kudasiewicza* (s. 11). O. Kyc podkreślając, że przez swoją *działalność kielecki kapłan stał się uznanym autorytetem*

w kwestiach teologiczno-naukowych oraz działalności pedagogiczno-wychowawczej (s. 11), formułuje problem badawczy swojej dysertacji: *odpowiedź na pytanie: Jakim nauczycielem i jakim kaznodzieją był ks. Józef Kudasiewicz? Czego uczył i co głosił ks. J. Kudasiewicz?, innymi słowy, jakim był teoretykiem i praktykiem przepowiadania* (s. 15)? Podstawowym celem pracy ma być *całościowe ukazanie sylwetki wybitnego teologa jako głosiciela Słowa Bożego* (s. 15).

Odpowiadając na tak sformułowany problem i cel dysertacji, Autor przybliży najpierw czytelnikom osobę i życie ks. Kudasiewicza. Ukazanie warunków i kontekstów, w jakich dokonywało się jego wieloaspektowe dojrzewanie, najpierw okresu dzieciństwa i młodości, następnie formacji intelektualnej i pastoralnej dokonującej się w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach, a później na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i podczas specjalistycznych studiów w Rzymie w Papieskim Instytucie Biblijnym, pokazuje szereg czynników mających wpływ na kształtowanie go jako *człowieka otwartego na działanie łaski Bożej w przepowiadaniu* (s. 20). Ważne jest też ukazanie osoby ks. profesora pełniącego posługę kapłana-naukowca i pedagoga, który nie tylko od strony naukowej zajmował się słowem Bożym, ale też je głosił werbalnie i sposobem swojego życia. Trzeba docenić trud Autora, który w barwny i obrazowy sposób ukazał postać ks. profesora. Przyczyniło się do tego sięgnięcie do wielu źródeł, w tym relacji i wspomnień znających go osób. Zamieszczenie w przypisie linku do filmu o ks. profesorze sprawiło, że czytelnik może zobaczyć *żywą postać profesora*, co nie jest żadną literacką przenośnią, ale realnym faktem. Dzięki temu zabiegowi widzimy samego ks. Kudasiewicza i słuchamy jego osobistych wspomnień.

Po ukazaniu osoby i życia ks. profesora Kudasiewicza, Autor skupia się na przybliżeniu jego dorobku naukowego jako teoretyka przepowiadania. Traktując Biblię jako główny przedmiot swojej refleksji naukowej, dokonywał on egzegezy słowa Bożego pod kątem jego przepowiadania. Korzystał przede wszystkim z warsztatu metody historii form, sięgając do przemyśleń innych teoretyków przepowiadania. Traktując Pismo Święte jako podstawowe źródło przepowiadania, zwracał uwagę na konieczność odczytywania jego sensu poprzez badanie kontekstu historycznego i gatunków literackich. Podkreślał, że ich ustalenie w konkretnym tekście pozwoli na zrozumienie sensu zamierzonego przez autora. Ks. Kudasiewicz zwracał też uwagę na konieczność pogłębiania rozumienia sensu słowa Bożego w ramach *lectio divina*-medytacji biblijnej rozumianej jako praktykę modlitwy osobistej. Pokazując korzenie patrystyczne medytacji biblijnej, przedstawił jej podstawy teologiczne, proponując także strukturalny sposób jej prowadzenia. Ks. Kudasiewicz, nawiązując do wypracowanej w starożytności i zalecanej przez II Sobór Watykański celebracji słowa

Bożego, zaproponował jej koncepcję i elementy składowe. Warto w tym miejscu podkreślić, że wszystkie sympozja z udziałem ks. profesora kończyły się taką celebracją.

Po scharakteryzowaniu dorobku naukowego ks. Kudasiewicza Autor syntetycznie omawia stosowane przez niego formy promocji przepowiadania biblijnego, ujmując je w kluczu konferencji naukowych, prac organizacyjnych oraz działalności dydaktycznej. Najpierw referuje on różne aspekty przepowiadania biblijnego podejmowane w wystąpieniach ks. profesora na konferencjach i sympozjach mariologicznych, katechetycznych i homiletycznych. Następnie omawia sposoby promocji przepowiadania biblijnego w kontekście pełnionych przez ks. Kudasiewicza funkcji w różnych organach Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz wielorakich kontaktów z różnymi strukturami, towarzystwami i wydawnictwami naukowymi. Autor charakteryzuje także działalność dydaktyczną ks. Kudasiewicza, podkreślając, że jego wykłady i seminaria prowadzone w systemie tradycyjnym, z elementami dydaktyki systemu progresywnego, były przystępne, posiadały charakter estetyczny, a ich *podstawowym celem (...) było poszerzenie wiedzy na temat Biblii i jej przepowiadania we współczesnym świecie* (s. 88).

O. Kyc, pisząc o działalności dydaktycznej ks. profesora, podkreśla, że akcentując nieustannie rolę Pisma Świętego w przepowiadaniu, propagował on, będącą częścią hermeneutyki biblijnej, proferystykę pastoralną, co było szczególnie widoczne w jego pracy w Seminarium Duchownym w Lublinie. Proferystyka pastoralna, traktująca Pismo Święte jako księgę Ludu Bożego, składa się z dziewięciu działów. Pierwszy z nich bada teologiczne podstawy obecności Biblii w życiu Kościoła. Drugi zajmuje się egzegezą i formami wykładu sensu Pisma w historii Kościoła, natomiast trzeci bada zasady właściwego przekazu i korzystania z orędzia zbawczego zawartego w Biblii. Dział czwarty określa sposoby i formy obecności Biblii w duszpasterskiej działalności Kościoła, natomiast piąty określa miejsce Biblii w studium teologii, formacji i duchowości stanów życia w Kościele. Przedmiotem refleksji rozdziału szóstego jest teoria i praktyka indywidualnej i wspólnotowej *lectio divina*, natomiast siódmego wypracowywanie sposobów i form apostolatu biblijnego. Rozdział ósmy zajmuje się problematyką aktualizacji i inkulturacji orędzia biblijnego, a dziewiąty poświęcony jest Biblii w dialogu ekumenicznym i międzyreligijnym. W rozdziale dziesiątym porusza się kwestie związane z organizacją i współpracą w służbie słowa Bożego.

Prowadząc wykłady zgodnie ze wskazaniem proferystyki pastoralnej, ks. Kudasiewicz profilował je na przepowiadanie, zwracając uwagę na fakt, że Pismo Święte ma być głównym źródłem kaznodziejstwa, będąc jego ożywczą siłą. Na swoich zajęciach, szczególnie w seminarium duchownym, skupiał uwagę studentów na odnowionych obrzędach

sakramentów świętych, zwłaszcza chrztu, bierzmowania i Eucharystii, oraz na obrzędzie chrześcijańskiego pogrzebu, ukazując ich opartą na Piśmie Świętym i nauczaniu soborowym treść teologiczną, pokazując zarazem, jak ją przekazywać w praktyce duszpasterskiej. Podejmował też kwestię Ducha Świętego, jak i etosu biblijnego w przepowiadaniu. Zwracał też uwagę na rolę Biblii w szkole, podkreślając, że powinna ona inspirować program wychowawczy młodego pokolenia, gdyż zawiera ona ogólnoludzkie kryteria życia człowieka jako osoby zaangażowanej w budowanie braterskiej wspólnoty ludzkiej, tworzącej kulturę dobra, prawdy i piękna.

Ks. profesor nie tylko podejmował powyższe zagadnienia w swojej pracy dydaktycznej, ale w tym duchu formował swoich studentów. Jest on promotorem sześciu prac doktorskich, których autorzy odegrali i odgrywają ważną rolę w rozwoju polskiej homiletyki, prowadząc w różnych miejscach wykłady i przekazując dalej idee ks. Kudasiewicza. Wśród nich należy szczególnie wymienić księży profesorów: Jana Twardego i Henryka Sławińskiego, byłego i obecnego przewodniczącego Stowarzyszenia Polskich Homiletów. Trzeba też wspomnieć o umiejętności współpracy ks. Kudasiewicza z wieloma homiletami i teologami pastoralistami, których potrafił przekonywać do swoich projektów naukowych i podejmować z nimi wspólne działania.

Z uznaniem należy się wyrazić o zawartości merytorycznej II rozdziału recenzowanej dysertacji. O. Kyc z istic benedyktyńską dokładnością przedstawia całe bogactwo działalności naukowej ks. Kudasiewicza w kontekście teoretyka kaznodziejstwa, co wymagało skomponowania odpowiedniego klucza kompozycyjnego. Autor dobrze poradził sobie z tym wyzwaniem, przedstawiając główne kierunki teoretycznej refleksji ks. profesora i sposoby ich promocji. Szczególnie na podkreślenie zasługuje ukazanie działalności naukowej ks. profesora odwołującego się do wskazań proferystyki pastoralnej, w duchu której formował swoich studentów. Wydaje się, że w obliczu kryzysu kaznodziejstwa w Polsce trzeba uwrażliwiać biblistów, homiletów i teologów pastoralistów na inspirowanie się jej wskazaniem w prowadzonej pracy dydaktycznej.

Rozdział III został poświęcony praktyce przepowiadania ks. profesora Kudasiewicza. Został on skonstruowany według przekonywującego klucza kompozycyjnego: miejsca i adresaci przepowiadania, dominujące tematy przepowiadania, typy przepowiadania, sposób i model przepowiadania. Doceniając taki sposób ujęcia podejmowanej w tym rozdziale tematyki, Recenzent ma jednak pewne zastrzeżenia. Zauważa się pewien brak ścisłej logiki podziału miejsc przepowiadania, wśród których Autor wyróżnia miejsca w diecezji kieleckiej oraz lubelskiej, jak też zgromadzenia zakonne oraz domy formacyjne Ruchu Światło Życie

i Dzieł Ognisk Miłości. Ponieważ zarówno zgromadzenia zakonne, jak i domy formacyjne leżą w na terenie konkretnych diecezji, to taki klucz podziału odznacza się pewnym pomieszaniem różnych porządków. Z kolei przy omawianiu adresatów przepowiadania w podparagrafie *uczestnicy duszpasterstwa młodzieżowego KUL*, niejako na *doczepkę* znalazła się informacja o odwiedzaniu parafii rodzinnej i głoszonych tam homiliach (s. 115). Od strony logiki stosowanego podziału powinien być jeszcze wyodrębniony podparagraf, przykładowo zatytułowany *mieszkańcy parafii rodzinnej w Kijach*. Może przedstawione zarzuty wydają się kwestiami peryferyjnymi, ale od Autora dysertacji doktorskiej w każdym wymiarze wymaga się ścisłej precyzji.

Poważniejszym błędem jest brak poprawności terminologicznej odnośnie nazwania homilii, kazań i konferencji *typami przepowiadania*. Wydaje się, że absolwent studiów homiletycznych nie powinien mieć problemów z rozróżnieniem między *typem przepowiadania* a *jednostką przepowiadania*. Ks. profesor Gerard Siwek, jeden z największych polskich autorytetów homiletycznych, omawiając typologię przepowiadania, wyróżniał przepowiadanie misyjne, katechetyczne i homilijne, natomiast homilie, kazania i konferencje nazywał jednostkami przepowiadania. Dziwi pojawiający się w pracy *bałagan terminologiczny*. Raz Autor używa na określenie jednostek przepowiadania określenia *typy przepowiadania* (s. 122), a we wstępie pisze o *formach przepowiadania* (s. 17). Trzeba jednak obiektywnie podkreślić, że Autor, omawiając różne materiały publikowane przez ks. profesora na łamach *Współczesnej Ambony*, używa na ich określenie właściwego pojęcia: *jednostka przepowiadania* (s. 182).

Na docenienie zasługuje część rozdziału III poświęcona *sposobowi i modelowi przepowiadania* ks. profesora. Autor, opierając się na analizie jego tekstów, udawadnia, że mówił on w sposób *jasny i zrozumiały* oraz *obrazowy*. Pokazuje też stosowane przez ks. profesora modele przepowiadania, wykazując, że *z jednej strony wypowiedzi kaznodziei kieleckiego są oryginalne i niepowtarzalne, a z drugiej respektują określone zasady przepowiadania i są one mniej lub bardziej konwencjonalne* (s. 139-140). Analiza Autora pokazuje, że homilie zbudowane przez ks. profesora są zasadniczo skonstruowane z wykorzystaniem wypracowanego przez polskich homiletów modelu egzystencjalno-dialogicznego. Składa się on z trzech elementów: doświadczenie życiowe; to mówi Pan; życie chrześcijańskie. Ks. Kudasiewicz, zdając sobie sprawę, że powyższy model nie wyrażał istoty soborowej odnowy homilii, która powinna posiadać odniesienie liturgiczne, stosował modele homilii opisane przez Wacława Świerzawskiego i Jana Twardego. O. Kyc wykazuje, że ks. profesor przywiązywał wielką uwagę do wstępu, rozwinięcia i zakończenia, wskazując na

pojawiające się w tych trzech elementach charakterystyczne cechy. Autor dokonuje też analizy struktury kazań i konferencji ks. Kudasiewicza, konkludując, że wykorzystywał on przy ich konstrukcji klasyczny schemat proponowany przez *Przegląd Homiletyczny* w 1935 roku, składający się ze wstępu, rozwinięcia i zakończenia.

O. Kyc nie tylko ogólnie pokazuje modele, według których ks. Kudasiewicz konstruował swoje homilie, kazania i konferencje, ale także dokonuje ich szczegółowej analizy, ukazując na konkretnych przykładach stosowane przez niego figury retoryczne, pochodzące zarówno z klasycznej retoryki, jak też z języka biblijnego. Autor dzieli wszystkie figury na cztery grupy, klasyfikując je według ich wpływu na obrazowość, emocjonalność, dialogowość, zwięzłość i komunikatywność wypowiedzi ks. profesora (s. 143-161). Trzeba docenić sposób omawiania przez Autora wspomnianych figur. Najpierw wyjaśnia on istotę danej figury, a później odwołując się do tekstów ks. Kudasiewicza, pokazuje jej zastosowanie. Taka koncepcja kompozycyjna pozwala każdemu, również czytelnikowi szczegółowo nieznającemu bogactwa figur retorycznych, na ich poznanie zarówno od strony teoretycznej, jak też praktycznej. Autor przedstawia także sposoby argumentacji stosowane przez ks. Kudasiewicza, podkreślając, że *w swoim przepowiadaniu respektuje zasady logiki i retoryki*, co ma odzwierciedlenie w spójnej konstrukcji, na którą składają się właściwie dobrane i uporządkowane argumenty, pomagając osiągnąć określony cel (s. 161). Oceniając całościowo stosowane przed ks. Kudasiewicza środki retoryczne, o. Kyc podkreśla, że ich wykorzystanie świadczy o ogromnej jego erudycji i znakomitym warsztacie językowym (s. 165). Recenzent uważa, że jest to jedna z najcenniejszych części recenzowanego doktoratu, mająca olbrzymie znaczenie edukacyjne. W kontekście poszukiwania odpowiedzi na przyczyny występującego kryzysu kaznodziejstwa należy apelować o powrót do korzystania ze wskazań retoryki klasycznej, czego niedoścignionym nauczycielem i mistrzem może być ks. Kudasiewicz.

Zwieńczeniem rozważań Autora jest rozdział czwarty, w którym dokonuje on ewaluacji homiletycznej i kaznodziejskiej działalności ks. Kudasiewicza. Podkreśla, że przeprowadzone badania pozwoliły na ocenę teorii i praktyki przepowiadania wybitnego kaznodziei i określenia jego wartości (s. 166). W prowadzonej ewaluacji zauważa się duży obiektywizm, czego wyrazem jest zarówno wskazanie na walory przepowiadania ks. profesora, jak też zwrócenie uwagi na jego mankamenty i trudności.

Analiza jednostek przepowiadania ks. Kudasiewicza przeprowadzona przez o. Kyca pozwala najpierw na wskazanie wielu zalet, do których zalicza on inspirację pojawiającym się w Biblii charyzmatem spotkania, pogłębieniem nauki o przebaczeniu i sprawiedliwości,

dowartościowanie roli kobiety w Kościele, mobilizacją do medytacji i przepowiadania, ukazywaniem kontekstów życiowych słuchaczy.

Autor dysertacji, odnosząc się z wielkim szacunkiem do ks. profesora, potrafi też w merytoryczny sposób wskazać na pewne mankamenty i trudności, zauważając, że stanowiły one przeszkodę w *osiągnięciu zadawalającego celu głoszenia Słowa* (s. 175). O. Kyc zalicza do nich, związaną z często używaną przez ks. Kudasiewicza figurą napomnienia–adhortacji, normatywność, mankament moralno-etyczny przejawiający się brakiem treści moralnych zwłaszcza dotyczących zagadnień bioetycznych, związanych z seksualnością człowieka, stosunkiem do osób upośledzonych, autystycznych, niedorozwiniętych, kalekich, prawa naturalnego i praw ludzkich, ekologii. Autor nie tylko wskazuje na pewne *bloki zagadnień* tematycznych, ale szczegółowo zauważa, że w wypowiedziach ks. profesora *brakuje precyzji* w tematach tak ważnych, jak aborcja, antykoncepcja, eutanazja, doświadczenia genetyczne, sztuczna prokreacja czy zmiana *wartościowania subiektywnej winy moralnej w przypadku samobójstwa*, co wiąże się także z postawami *wobec samobójcy (...) i jego (...) bliskich* (s. 180). Wspomniana część rozważań o. Kycy, poświęcona pewnym brakom treściowym w przepowiadaniu ks. Kudasiewicza, zasługuje na wielkie docenienie. Nie negując wielkości ks. profesora, Autor potrafi nie tylko w rzeczowy sposób wskazać na braki w jego nauczaniu, ale też ukazać swoją argumentację przekonywującą czytelników o konieczności uwzględniania w przepowiadaniu powyższych zagadnień. Warto w tym miejscu zauważyć, że każdy głoszący słowo Boże musi właściwie korzystać z wielorakiego *tworzywa homiletycznego*. Nie zapominając, że głównym źródłem powinna być Biblia, trzeba odpowiednio odczytywać *znaki czasu* i dawać na nie, uzasadnioną biblijnie, właściwą odpowiedź. Na pochwałę zasługuje też próba postawienia przez Autora pewnych hipotez dotyczących braków w przepowiadaniu ks. Kudasiewicza. Przykładowo próbując wyjaśnić brak pewnych treści moralnych, zwłaszcza dotyczących zagadnień bioetycznych, Autor zauważa, że może to być *spowodowane tym, że wiele ze współczesnych problemów nie było znanych w czasach, w których pisano księgi biblijne, zwłaszcza kiedy mówimy o klonowaniu, komórkach macierzystych, zapłodnieniu in vitro czy o inżynierii genetycznej* (s. 178).

Autor wskazuje też na inne braki w twórczości ks. profesora, określając je mianem *mankamentów redakcyjnych*. Analiza materiałów opublikowanych na łamach kwartalnika *Współczesna Ambona*, z którym ks. Kudasiewicz współpracował w latach 1984-2011, wykazała pewną powtarzalność niektórych tekstów oraz problemy określenia jednostki przepowiadania w przedstawionej szacie graficznej, czego wyrazem jest brak jednolitego sposobu zapisu nagłówków tytułów oraz ich opracowania graficznego (s. 181-182). Autor,

odnosząc się krytycznie do tych braków, zauważa, że w wychowaniu młodych pokoleń głosiciele Słowa takie mankamenty redakcyjne mogą wpłynąć na uproszczenie tworzenia jednostek przepowiadania, apelując jednocześnie, aby w przyszłości (...) na nowo zredagować i wydać Kudasiewiczowe homilie, kazania i konferencje w nowej szacie graficznej (s. 183). Ten postulat należy jak najszybciej zrealizować.

W ostatniej części rozdziału IV Autor dokonuje całościowego podsumowania przepowiadania ks. Kudasiewicza, zwracając uwagę na podejmowane przez niego uniwersalne treści: czyste serca, sprawiedliwość i cichość, ewangeliczną emancypację kobiet, duszpasterską troskę o ludzi starszych, czytanie Pisma Świętego w stylu *lectio divina*, konieczność rozpowszechniania książek o Biblii. Doceniając to całościowe podsumowanie, można jednak wyrazić wątpliwość, czy w nim powinien się znaleźć podparagraf o ofiarowywaniu przez ks. Kudasiewicza różnym osobom swoich, opatrzonych osobistą dedykacją, książek o treści biblijnej. Wydaje się, że jest to bardziej element ewangelizacji, o czym sam Autor pisze (s. 192), a nie ściśle rozumiana uniwersalna treść przepowiadania.

W zakończeniu rozprawy o. Kyc dokonuje podsumowania i oceny wyników swojej pracy. Podkreślając, że *ma świadomość niewyczerpania podjętego tematu* oraz że *niektóre zagadnienia zostały jedynie zarysowane lub przedstawione częściowo*, stwierdza, że osiągnął postawiony cel, gdyż udało się możliwie całościowo przedstawić ks. Józefa Kudasiewicza jako *teoretyka i praktyka przepowiadania* (s. 197-198). Recenzent całkowicie zgadza się z przedstawionym poglądem Autora, podkreślając, że wypełnił on istniejącą lukę w polskim piśmiennictwie naukowym (s. 14).

3. Ocena formalna

Dokonując formalnej oceny rozprawy ks. Kyca, trzeba podkreślić, że jej konstrukcja dobrze służy celom postawionym przez Autora. Rozpoczęcie prowadzonej refleksji od ukazania osoby i życia ks. prof. Kudasiewicza pozwala całościowo poznać i zrozumieć wielorakie uwarunkowania wpływające na wielowymiarowe kształtowanie jego bogatej osobowości. Stanowi to dobre tło do ukazania profesora jako teoretyka i praktyka przepowiadania, a następnie do przeprowadzenia ewaluacji jego działalności homiletycznej i kaznodziejskiej. Taki układ pracy dobrze świadczy o potencjale intelektualnym o. Kyca, wyrażającym się w umiejętności myślenia koncepcyjnego. Doceniając całościowy klucz kompozycyjny pracy, trzeba jednak zgłosić pewne drobne zastrzeżenia. W II rozdziale dysertacji zauważa się pewien brak w precyzji niektórych sformułowań. O. Kyc, dzieląc na

podparagrafy paragraf 2.2. *promocja przepowiadania biblijnego na konferencjach naukowych*, wyodrębnia w jego ramach podparagraf 2.2.3 *promocja przez współpracę z towarzystwami naukowymi*. Została tam, między innymi, omówiona kwestia współpracy ks. Kudasiewicza z Akademią Teologii Katolickiej w Warszawie, Międzyzakonnym Wyższym Instytutem Katechetycznym w Krakowie czy też wydawnictwami. Wymienione podmioty, ściśle rzecz biorąc, nie są towarzystwami naukowymi. Tak samo nie jest właściwy tytuł podparagrafu 2.3.3.2 *promocja homiletów–współpracowników*. Treść tego podparagrafu nie dotyczy promocji homiletów, co zostało opisane we wcześniejszym podparagrafie, ale współpracy ks. Kudasiewicza z homiletami i pastoralistami. Wydaje się, że tytuł tego podparagrafu może przykładowo brzmieć *promocja osiągnięć naukowych wśród homiletów i teologów pastoralnych*. Są to co prawda drobne kwestie dotyczące określenia zakresu pojęciowego, ale ważne w kontekście precyzji języka naukowego. Trzeba też zauważyć, że Autor myli się w kolejnej numeracji podparagrafu następującego w rozdziale IV dysertacji, po paragrafie 4.1.4, wpisując pomyłkowo znowu 4.1.4 (s. 6, s. 173).

Jednym z wyróżników pracy naukowej jest stosowana w niej metoda. Metoda naukowa to całokształt sposobów badawczego docierania do prawdy i rozwiązywania określonego problemu. Autor, wyjaśniając we wstępie kwestię zastosowanej przez siebie metody, podkreśla, że *główną metodą pracy jest metoda analizy źródeł historycznych i dokumentów, co ma posłużyć do zbadania biografii znanego homilety oraz jego formacji ludzkiej i intelektualnej, a następnie jego dorobku teoretycznego i praktycznego* (s. 16). Następnie Autor zauważa, że *w dalszej części pracy przeprowadzona będzie analiza jakościowa dorobku intelektualnego Józefa Kudasiewicza, a po niej nastąpi metoda syntezy, która umożliwi wyprowadzenie wniosków z przeprowadzonych badań* (s. 16). Należy pochwalić o. Kyca nie tylko za tak precyzyjne opisanie kwestii metodologicznych, ale także konsekwentne postępowanie według zamieszczonego opisu. Właściwe posługiwanie się metodą badawczą przez Autora jest jedną z ważnych przesłanek do wnioskowania o jego dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego, świadcząc o dojrzałości naukowej.

Konstrukcja wstępu, jak i zakończenia jest poprawna i zawiera wszystkie elementy niezbędne w tych częściach rozprawy doktorskiej. W konstrukcji rozdziałów znajdziemy krótkie wprowadzenia do tematyki rozdziałów i podsumowania, z wyjątkiem braku podsumowania rozdziału I.

Na podkreślenie zasługuje język rozprawy: jasny, zrozumiały i komunikatywny, dzięki czemu pracę czyta się z zainteresowaniem. Wątpliwości co do jakości stylu rozprawy

pojawiają się jednak przy lekturze podparagrafu 2.3.3.2 w rozdziale II. Styl, w jakim opisano postaci homiletów i teologów pastoralnych, z którymi współpracował ks. Kudasiewicz, przypomina bardziej styl hasła encyklopedycznego (s. 101-103).

Przypisy w pracy wykonane zostały poprawnie, w systemie przecinkowym, który jest konsekwentnie stosowany w całej dysertacji. Znajdziemy w nich także informacje uzupełniające i wyjaśniające, których nie należy zamieszczać w tekście głównym. Autor tworząc przypisy, nie uniknął jednak drobnych usterek: po określeniu dz. cyt. brakuje przecinka w przypisach 46, 109, 144, 208, 212, 243, 368, 411, 412, 417, 419, 422, 424; w przypisach 235, 320, 346, 372, 377 zauważa się brak spacji po s.; w przypisach 9, 23, 50, 65, 70 niepotrzebne powtórzono wszystkie elementy opisu filmu o ks. Kudasiewiczu; przypisy 195 i 487 nie są wyjustowane; w przypisie 243 jest „Kudsiewicz”, a powinno być „Kudasiewicz”; w przypisie 306 jest „Wocawskie” zamiast „Wrocławskie”; w przypisie 426 element tytułu adhortacji „Eucharystii” powinien być pisany z wielkiej litery; brakuje spacji w przypisie 431 między s. a numeracją stron i skrótu s. w przypisie 432; w przypisie 385 pojawił się dwa razy skrót s. Warto też zauważyć, że Autor przy cytowaniu haseł z Encyklopedii Katolickiej KUL podaje stronny, a nie, jak to jest przyjęte w tym dziele, kolumny (przypisy 170, 260, 282). Z kolei w tekście głównym zapisano „Kudasiwcz” zamiast „Kudasiewicz” (s. 123). Dziwi fakt, że ks. Kyc używa określenia „Eucharystia”, używając małej litery (s. 76, 96, 97).

O. Kyc zgromadził obszerną bazę źródłową, przeprowadzając solidną kwerendę naukową w archiwach kościelnych, zakładowych, uniwersyteckich, szkolnych, urzędowych, towarzystw naukowych i prywatnych oraz wykorzystując internet. Pozwoliło to na zebranie różnych dokumentów pisanych, cyfrowych oraz obrazowo-dźwiękowych. Część z nich dotyczy samej osoby ks. Kudasiewicza, inne obejmują jego twórczość naukową oraz homiletyczną. Wszystkie źródła zostały umieszczone w, podzielonej na cztery grupy, 37. stronicowej bibliografii. W pierwszej grupie Autor umieścił Pismo św., dokumenty nauczycielskiego urzędu Kościoła (dokumenty II Soboru Watykańskiego, dokumenty papieskie, dokumenty dykasterii watykańskich) oraz odnoszące się wprost do ks. Kudasiewicza źródła archiwalne, jego publikacje homiletyczne i naukowe oraz wywiady. W drugiej grupie źródeł znalazła się literatura przedmiotu, a w trzeciej literatura pomocnicza. Netografię umieszczono w czwartej grupie źródeł. Sięgnięcie do tak licznych źródeł z powodzeniem pozwoliło o. Kycowi na rozwiązanie problemu badawczego i zrealizowanie zamierzonego celu pracy, co zaowocowało ukazaniem zarówno walorów, jak też mankamentów i trudności w przepowiadaniu ks. profesora. Podkreślając właściwie

skonstruowaną bibliografię, Recenzent dziwi się, dlaczego *Reguła św. Benedykta* oraz *katalog duchowieństwa i parafii diecezji kieleckiej* (!!!) zostały umieszczone w dokumentach Nauczycielskiego Urzędu Kościoła (s. 204). Wydaje mu się także, że dokumenty papieskie powinny być przedstawione według chronologii czasowej, a nie alfabetycznej (s. 205-206). Rodzi się też pytanie, dlaczego w tytułach niektórych pozycji pojawia się termin „Eucharystia” pisany małą literą (s. 211, 223).

Recenzent docenia Doktoranta za podejmowane próby całościowego i syntetycznego ukazania praktyki przepowiadania ks. prof. Kudasiewicza, zauważając, że w większości wypadków właściwie dokumentuje prowadzoną refleksję. Ma on jednak pewne wątpliwości odnośnie wykorzystywania nieraz przez Autora bazy źródłowej. Przykładowo ukazując dominujące tematy przepowiadania ks. Kudasiewicza (r. III paragraf 3.2), Autor nieraz bardziej odnosi się do opracowań naukowych ks. profesora, a nie jego homilii, a przecież rozważania są prowadzone w kontekście rozdziału *praktyka przepowiadania*. Przykładowo wyróżniając i omawiając temat *Królestwo Boże*, Autor podał w przypisie tylko dwa odwołania do homilii ks. profesora (przypis 232), pisząc wcześniej, że *jednym z głównych tematów ks. Kudasiewicza było Królestwo Boże* (s. 116). Z kolei wzorcowo ukazano temat *Miłosierdzie Boże*, przy omawianiu którego Autor odniósł się do 10 homilii (s. 117), czy też temat *Matka Zbawiciela*, gdzie Autor przywołuje 21 homilii, 6 kazań pasyjnych i 1 konferencję (s. 120-121).

Zwracając uwagę na właściwie korzystanie ze zgromadzonych źródeł i dokumentowanie głoszonych tez, Recenzent pragnie odwołać się do wstępu rozprawy, w którym Autor napisał, że udało się mu się też zgromadzić materiał audio i video: 5 homilii i 15 konferencji audio, 1 homilię video (s. 16). Recenzent nie zauważył, aby w przypisach było odniesienie do tych źródeł. Jak więc ma się to do stwierdzenia ks. Kyca podkreślającego, że *wybitnego kaznodzieję cechowała wyjątkowa sprawność językowa, zarówno w tekstach pisanych, jak i mówionych* (s. 105). Może warto byłoby również ten materiał poddać analizie? Trzeba w tym miejscu wspomnieć o małych nieścisłościach źródłowych w kontekście posiadanych materiałów audiowizualnych. Autor napisał, że *dysponujemy tylko czterema archiwalnymi nagraniami homilii ks. Kudasiewicza* (s. 123), natomiast charakteryzując materiał źródłowy, mówi o pięciu homiliach audio, jednej video i 15 konferencjach (s. 16). To ile w końcu udało się pozyskać nagrań homilii?

Doceniając Autora za bogactwo źródeł wykorzystanych w rozdziale I, ukazującym życie i osobę ks. Kudasiewicza, Recenzent ma jednak pewne wątpliwości co do umieszczenia niektórych z nich w tekście głównym. Czy źródła dotyczące osoby ks. Kudasiewicza

obejmujące przykładowo odpis aktu urodzenia z USC w Kielcach i stronę tytułową duplikatu księgi aktów o urodzonych, zaślubionych i zmarłych w parafii Kije z 1926 roku (s. 21-22), akt chrztu z (a nie, jak podano w opisie-w!!!) duplikatu księgi aktów o urodzonych, zaślubionych i zmarłych w parafii Kije z roku 1926 (s. 23), odpis notarialny świadectwa dojrzałości Józefa Kudasiewicza z liceum ogólnokształcącego im. H. Kołłątaja w Pińczowie (s. 34), skan dyplomu doktorskiego z KUL (s. 45) czy legitymacji Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie (s. 47) nie powinny się znaleźć w aneksach? Czy z kolei w przypisie nie powinien się znaleźć wykaz profesorów Kieleckiego Wyższego Seminarium Duchownego w latach 1945-1950 (s. 39) czy też pełen tekst protokołu z kolokwium habilitacyjnego ks. Kudasiewicza z 1971 roku (s. 51-52)? Inaczej przecież postępuje się przy redagowaniu dysertacji doktorskiej, a inaczej przygotowując ją do wydania w formie książkowej, do czego, po wprowadzeniu pewnych korekt, recenzent gorąco zachęca Autora.

4. Kwestie do dyskusji

Przeżywany kryzys w polskim kaznodziejstwie wymaga sięgnięcia do przykładów dobrych Mistrzów i Proroków Słowa. Niewątpliwie jednym z nich był ks. Kudasiewicz, który właściwie potrafił dokonywać aktualizacji Słowa Bożego. Recenzent prosi Doktoranta, aby odnosząc się do polskiej rzeczywistości, odpowiedział na następujące pytania:

a) które z tematów biblijnych powinny być eksponowane w przepowiadaniu kaznodziejskim w kontekście przeżywanej pandemii?

b) które elementy z refleksji teoretycznej, jak też posługi kaznodziejskiej ks. profesora Kudasiewicza powinny w szczególny sposób być uwzględnione przy formacji homiletycznej w seminariach duchownych?

5. Wniosek końcowy

Recenzowana praca doktorska o. Stanisława Kyca *Ksiądz Józef Kudasiewicz jako teoretyk i praktyk przepowiadania* stanowi niezwykle interesujące studium. Po jej lekturze można powiedzieć, że ks. profesor w swojej refleksji naukowej i działalności kaznodziejskiej w sposób wyprzedzający, jako prorok swoich czasów, realizował zalecenia Benedykta XVI zawarte w jego adhortacji *Dei Verbum* z 2010 roku, mówiące o konieczności animacji biblijnej całego duszpasterstwa (VD 76). Trzeba też podkreślić, że wyniki badań zawarte w dysertacji mogą być pomocne zarówno w formacji kleryków, jak też podnoszenia kompetencji głosicieli słowa Bożego.

Autor recenzowanej pracy wykazał się umiejętnością pracy naukowej w zakresie stawiania problemów badawczych, krytycznej analizy źródeł w celu rozwiązania podjętego problemu, wyciągania uprawnionych wniosków z przedstawionych uprzednio przesłanek, a także zdolnością syntezy i jasnością wyводу naukowego. Pomimo wskazanych powyżej wątpliwości i uwag krytycznych uważam, że recenzowana rozprawa spełnia normy stawiane w odpowiednich przepisach państwowych i kościelnych pracom doktorskim, dlatego wnioskuję do Rady Instytutu Nauk Teologicznych UJPII o dopuszczenie o. mgra lic. Stanisława Kyca do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa, dnia 13 kwietnia 2021 r.

Ks. T. W. J. J. J. J.